

En ung dansk students krigsoplevelser i Prag 1609-1610?

Pålideligheden af Aquilonius' digt *De infelici sua apud Bojos militia*¹

Af Mikkel Kølckær

Den nylatinske forfatter Bertel Knudsen Aquilonius (1588-1650) tilhører den sidste generation af danskere, der kun undtagelsesvis ikke skrev på latin. Derfor er han også en ukendt skikkelse i litteraturhistorien, selvom særligt hans poetiske forfatterskab i de senere år har nydt en vis fornyet interesse.²

Det mest omfattende studium af Aquilonius' biografi og i grunden stadig det eneste er Holger Fr. Rørdams artikel.³ Heri beskriver Rørdam en del af Aquilonius' *grand tour* i Europa således:⁴

En Gang blev han ufrivillig gjort til Soldat, men slap dog efter nogen Tids Forløb atter fri; herom fortæller han i sit Digt "de infelici sua apud Bojos militia".

I en tilhørende fodnote viser Rørdam, at han alene har sine oplysninger fra digtet *De infelici sua apud Bojos militia*.⁵ Det er værd at bemærke, hvor meget Rørdam ikke fortæller os: Hvor, hvornår eller under hvilke omstændigheder var den unge student soldat? Det er måske en naturlig skepsis over for Rørdams udetaljerede fremstilling, som gør, at Aquilonius' militærtjeneste forbigås i den senere litteratur med undtagelse af Minna Skaftte Jensen, som vi kommer tilbage til.⁶ Da Rørdams eneste kilde er digtet,

-
1. Artiklen er et bearbejdet og forbedret uddrag af forfatterens kandidatspeciale *Bertel Knudsen Aquilonius: En undersøgelse af hans biografi og poetiske forfatterskab med udgangspunkt i hans parodiae*, indleveret ved Københavns Universitet, Saxo-Instituttet, 31.4.2020. Tak til Bjørn Westerbeek Dahl, Nivå, for kritiske bemærkninger til manuskriptet og korrektur.
 2. Som eksempler på interessen for Aquilonius kan der inden for de sidste 10 år anføres følgende studier: Akujärvi et al. (2021) 792, 796-97 og Skaftte Jensen (2017a, 2017b, 2021, 2022) samt omtalt hos Zeeberg & Ström (2015) 499.
 3. Rørdam (1881-82). Hertil findes der supplerende oplysninger i Hens (1979).
 4. Rørdam (1881-82) 243. En lignende beskrivelse findes hos Rørdam (1884) 242.
 5. Aquilonius (1611) upagineret.
 6. Skaftte Jensen (2022) 204.

og da det kun er et fåtal af Aquilonius' digte, der er blevet udgivet og oversat, bringes det herunder *in extenso*:

De infelici sua apud Bojos Militia⁷

1 Ergo paro frustrà celebres à Phocide colles
 Quærere, & in sacro ponere monte pedem,
3 Non magis Aoniæ cingant mea tempora myrti,
 Aut vatum in sacris vallibus ibo comes.
5 Ante meos oculos jam Cæsaris ardor in armis
 Fulminat, & liquidas inficit Albis aquas.
7 Aspicioq; sacræ fumantia culmina Pragæ,
 Et loca substratis plena cadaveribus.
9 Singultant gemitu matres, fera bella perosæ,
 Et tremit in latebris quæq; puella suis.
11 Aspera dispositis, concurrunt agmina signis,
 Grandoq; sclopetis grandibus acta volat.
13 Iamq; genus lethi video, mortemq; propinquam,
 Ultimaq; est vitæ lux hodierna meæ.
15 Nec mihi spes patriæ restat nisi parva videndæ,
 Pascua sunt umbris hæc habitanda meis,
17 Danus in ignota vates regione quiescam,
 Et vireat Bojis urna beata rosis.
19 Non ea Pierides puerum sperare jubebant,
 Astraq; quæ primos exhibuere dies.

7. Aquilonius (1611) upagineret. Digtets retskrivning og forkortelser mv. er ikke blevet normaliseret. Digtet er genudgivet i en lettere revideret form med titlen *Ad Willichium Westhovium de insperata sua Militia* i Aquilonius (1613) 53-56. Den mest markante ændring mellem de to udgaver er, at v.8. er skrevet om og v.11-12 er udgået, hvilket samlet set nedtoner beskrivelsen af krigens rædsler. Hertil er der ændret i tegnsætningen, og en stavfejl er rettet. Tekstrettelser er markeret med skarpe parenteser [...].

21 Sed fore, quem Clarii ferrent ad sydera Cycni,
Et veheret niveis fama superstes equis.
23 Sydera decipiunt, primisq; inglorius annis
Hospes in Elysium cogor abire nemus.
25 Et jam tempus erat, reditum si fata dedissent,
Quo peterem patriæ mollis ut ante solum[,]
27 Et Clariis tenero sacris operatus in ævo
Nite[r]er à Musis nomen habere meis.
29 Forsitan & doctas quæ possent ire per aures
Carmina victurum jam modularer opus.
31 Et nunc Elysios hic spiritus ibit in hortos,
Unde sinunt null[os] fata referre pedem.
33 Testor ego Nymphas fortunatosq; recessus
Vosq; adeo fontes Hercineæq; nives.
35 Non quod vernanti rapior sub flore juventæ
Indoleo, quamuis vincere svave foret.
37 Tu facis (ah!) infausta parens, tua grandior ætas
Ante meos obitus quod rediisse velim.
39 Ne miseræ tibi sorte meâ sim causa querelæ,
Magnaq; jam passi certa ruina laris.
41 Si tamen immatura vocat me Parca, diesq;
Fulsit in his terris ista suprema mihi
43 Dulcia Castalidum qui sum modo castra sequutus
Non nisi signorum militiæq; rudis.
45 Nunc agar in duris violentæ Palladis armis,
Inq; hostem demens qua licet arte ruam.
47 Hoc mihi præteritis si quis dixisset in annis,
Pars quoq; militiæ quod rudis una forem.

49 Tu quoq; jurassem, licet hic perlabere Molde
Adriaci refluas in maris ibis aquas.

51 Cechiades Italo vos æquore sistite lymphæ
Tela per hos campos miles & arma gero.

53 Quis mihi, tentabit levitatis inurere signum
Ingeniive mei de levitate queri[?]

55 Non adeo dudum fera bella timere solebam,
Et litui timidis auribus horror erant,

57 At quoniam meritas injuria provocet iras,
Restet & armatâ vita tuenda manu.

59 Cur ego cum timidis ad classica pulsa tremiscam
Impius, advisâ⁸ morte vel hoste tremam?

61 Ire nec in cineres pro libertate retractem,
Suave mihi lituos inter & arma mori.

63 Iam miseram sortem casus quicunq; sequantur,
Semper inoffenso pectore fortis ero.

65 At tu, quæ nunc lata vigent, fac sæva quiescant,
Prælia, qui solus omnia Iova potes.

67 Et da si merui, quod te precor, ut mea saltem
In patria quondam valle senecta fluat.

69 Tunc liceat Clario deducere carmina filo
Et dicat vatem me quoq; Cyrrha suum.

71 Nec tamen extinctas urbes, aut turbida scribam
Arma, nec Idalius me iugulabit amor.

73 Sed fidibus te, magne Pater, qui prælia placas.
Te, nascente die, te moriente, canam.

8. Oprindeligt skrevet i to ord, men synes at være skrevet i ét ord i Aquilonius (1613) 56.

75 Quæq; prius lusi quærendæ carmina famæ,

In laudes faciam sint operosa tuas.

77 Et quæ venturo quondam servivit honori,

Serviat hæc soli vena, Iehova, tibi.

Om hans ulykkelige krigstjeneste i Bayern

1 Jeg forbereder mig altså forgæves på at lede efter de berømte bakker fra Fokis

Og sætte min fod på det hellige bjerg.

3 Ikke længere skal musernes myrter omslynge sig mine tindinger,

Og jeg skal heller ikke gå i de hellige dale som digternes ledsager.

5 Foran mine øjne lyner kejserens lyst efter krig allerede,

Og forpester Elbens flydende vande.

7 Og jeg får øje på det hellige Prags rygende tinder

Og steder fulde af lig alle vegne.

9 Mødre hulker med et suk hadende de grusomme krige,

Og enhver pige skælver i sit skjul.

11 De barske hære støder sammen ved stjernernes tegn,

Og en haglbyge flyver sat i gang af mægtige geværer.

13 Og jeg ser allerede dødens slægt og min forestående død,

Og denne dags lys er mit livs sidste.

15 Der er intet håb for mig at se fædrelandet, undtagen et lille.

Disse græsgange skal være bolig for mine skygger.

17 Som dansk digter skal jeg hvile i denne ukendte egn

Og min lykkelige urne stå grøn blandt bayerske roser.

19 Muserne befalede, at drengen ikke håbede på dette

Eller på stjernerne, som viste de første dage.

21 At jeg skulle blive den, som Apollos svaner bar til stjernerne

Og som den overlevende berømmelse trak på snehvide heste.

23 Stjernerne bedrager, og uberømt i de første år
Tvinges jeg som en fremmed til at drage til den elysiske lund.

25 Nu var det allerede den tid, hvis skæbnen havde skænket mig en hjemkomst,
Hvor jeg skulle søge mod det milde fædrelands jord som før,

27 Og jeg, der havde arbejdet med Apollos hellige kunst i mine yngre år,
Skulle anstrenge mig for at få et navn fra mine muser.

29 Måske skulle jeg nu afsynge et værk, der skulle overgå de digte,
Som kunne gå blandt lærde ører.

31 Og nu vil denne sjæl gå til de elysiske haver,
Hvorfra skæbnen tillader ingen at føre sin fod tilbage.

33 Jeg kalder nymfer til vidne på min lykkelige afgang
Og jer, både kilder og hercyniske snedriver.

35 Jeg sørger ikke, fordi jeg rives bort just i den spirende ungdoms blomst,
Selvom det ville være sødt at sejre.

37 Ak, du ulykkelige moder, din modne alder, du udvirker,
At jeg ville ønske at være kommet hjem før min død.

39 Gid jeg ikke ved min skæbne bliver årsagen til din ulykkelige klage,
Eller en stor, sikker undergang for den allerede skadelidte husgud.

41 Hvis den ubetimelige skæbnegudinde kalder på mig,
Og hvis denne sidste dag har skinnet for mig i disse lande,

43 Er jeg, som for nylig har fulgt musernes behagelige lejr,
Kun uerfaren i felttegn og krigskunst.

45 Nu vil jeg ledes til den voldsomme Athenes hårde våben,
Og afsindig vil jeg styrte imod fjenden med enhver mulig kunst.

47 Hvis nogen havde sagt dette til mig i de forgangne år,
At jeg uerfaren også skulle være en del af krigstjenesten.

49 Også du, ville jeg have svoret, selvom du sejlede hertil på Moldau,
Skulle drage til Adriaterhavets tilbageflydende vande.

- 51 I, tjekkiske nymfer, stil jer op på den italiske mark,
Som soldat bærer jeg pile og våben over sletterne.
- 53 Hvem vil forsøge at påføre mig et tegn på letsindighed
eller klage over min letsindighed?
- 55 Jeg plejede ikke at frygte vilde krige for ganske nyligt,
Og signalhorn var ikke en frygt for de ængstelige ører.
- 57 Men eftersom uretfærdigheden vækker den fortjente vrede,
Skal også livet stå imod beskyttet af en bevæbnet hånd.
- 59 Hvorfor ryster jeg med de skrækslagne, når feltalarmerne lyder,
Pligtforglemmende, hvorfor skælver jeg ved synet af døden og fjenden?
- 61 Og gid, jeg ikke vægrer mig ved at blive til aske for friheden,
Det er sødt for mig at dø mellem signalhorn og våben.
- 63 Nu kan ethvert muligt tilfælde ledsage min stakkels lod.
Jeg vil altid være modig i mit uforfærdede bryst.
- 65 Men du, udvirk, at de vilde slag, som nu store råder, falder til ro,
Du, Jahve, som alene kan disse ting.
- 67 Og giv, hvis jeg har fortjent det, hvad jeg beder dig om,
At min alderdom i det mindste engang kan tilbringes i den fædrene dal.
- 69 Lad det så være muligt at komponere Apollo-digte,
Lad byen Cirrha sige, at også jeg er hendes digter.
- 71 Jeg vil dog hverken skrive om udslettede byer eller oprørske våben,
Og den idaliske kærlighed skal ikke tilintetgøre mig.
- 73 Men med mine strenge vil jeg besynge dig, store fader,
Som beroliger slag, mens dagen fødes og dør.
- 75 Hvert og et af de digte, som jeg tidligere skrev i spøg for at søge berømmelse,
Vil jeg omforme, så de er rettet til din hæder.
- 77 Og den digterbegavelse, der engang tjente til kommende hæder,
Skal alene tjene dig, Jahve.

Krig og uroligheder i Prag

I de fire første verslinjer beskriver det lyriske jeg, at han ønskede at besøge Parnassos- og Helicon-bjerget i Fokis: Bjerge der var helliget muserne og digternes gud Apollo. Med andre ord ønskede han at blive digter inden for den klassiske tradition. Udsagnet skal læses billedligt, da Grækenland var en del af Det Osmanniske Rige og ikke et almindeligt rejsemål på dette tidspunkt – og slet ikke et oplagt rejsemål for studenten og præstesønnen Aquilonius. I de følgende vers forklarer det lyriske jeg, hvorfor rejsen til Grækenland ikke lykkedes. Det skyldtes kejserens krig, som i digtets nutid foregår i Prag (v.5-8). Det lyriske jeg, sådan som vi får det at vide, er en ung dansker (v.17, 35), synes overbevist om at skulle dø netop denne dag, og at han ikke igen skal se sit fædreland (v.14-15). I stedet for berømmelse tvinges han nu i døden (v.19-24), selvom han burde være hjemme og skrive digte (v.25-30). Jeg'et sørger ikke over sin egen død, men over, at han ikke skal se sin ulykkelige moder igen (v.37-40). Fra v.45 synes jeg'et at skulle til at deltage i de egentlige krigshandlinger. Han beretter, at han tidligere ikke plejede at være bange, men nu er blevet det (v.55-60). Fra v.65 og frem beskriver jeg'et ikke længere fortiden og nutiden, men fremtiden. Han retter en bøn til Gud om at afslutte krigen, så jeg'et næsten som et *votum* lover at omforme og hellige Gud sit værk. Som en programerklæring udtrykker det lyriske jeg her, at han ikke længere vil skrive digte om krig og kærlighed, men kun besynges Gud i sin poesi.

Samlet set er det vanskeligt at læse digtet, sådan som Rørdam gengiver det.⁹ Han må have læst digtet sådan, at den eksistentielle tvivl, som det lyriske jeg udtrykker i valget mellem *arma* og *carmina*, henviser til, at jeg'et var blevet tvunget ind i denne krig jf. *cogor* og *agar* (v.24, 45). Modsat synes jeg'et i v.63-64 at komme overens med at skulle i krig, ligesom der også tales om en retfærdig årsag til krigen (v.57). At Aquilonius skulle være tvunget, stemmer heller ikke overens med forsikringen om, at han ikke er fej (v.53-54). Endvidere fremgår det heller ikke, at jeg'et slipper ud af krigen, blot en bøn til Gud om at stoppe krigen. Dette forklarer også, hvorfor Rørdam ikke var i stand til at give flere oplysninger om Aquilonius' tid som soldat, for digtet indeholder meget få konkrete oplysninger.

9. Rørdam (1881-82) 243.

Men selvom Rørdams gengivelse af digtet er stærkt forenklet, kan Aquilonius godt have været i krig. Skaftø Jensen forklarer som den første Aquilonius' oplevelser i digtet som et udslag af konflikten mellem den tysk-romerske kejser og konge af Bøhmen, Rudolf II, og hans bror, den senere kejser og konge af Bøhmen Matthias, den såkaldte *Brüderzwist*.¹⁰ Dette er et udmærket forslag til, hvad Aquilonius kunne have oplevet og beskrevet i sit digt. Det kan, som det vil fremgå, undre, at Herman Kølln i sin beretning om danskere i Prag i disse år skriver, at der i 1609 var fredelige tilstande mellem katolikker og protestanter i byen.¹¹

I de følgende to afsnit vil Skaftø Jensens forslag til en historisk kontekst blive undersøgt først inden for forfatterskabet, dernæst gennem en historisk kilde og sekundærlitteraturen. Endelig vil jeg foreslå en ny forståelsesramme for digtet.

De tekstinterne beviser

Som anført foreslår Skaftø Jensen, at krigsoplevelserne, som Aquilonius beskriver, stammer fra konflikten mellem den tysk-romerske kejser og dennes broder. Desværre anfører Skaftø Jensen ingen kilder til sekundærlitteraturen, men refererer alene til andre dele af Aquilonius' forfatterskab, selvom hun udtrykker en principiel usikkerhed i pålideligheden af Aquilonius' oplysninger.¹² De eneste kilder hos Skaftø Jensen er derfor, at der i værket *Lusuum Juvenilium Liber Septimus* findes tre lange digte, der er genudgivet i *Otia Adolescentiæ et Pericula*, som beskriver, "hvordan han [Aquilonius] under slutningen af sit ophold [i Prag] tog del i en borgerkrig i byens gader".¹³

Ud over digtet *De infelici sua apud Bojos militia*, som Rørdam udelukkende henviser til, må der være tale om digtene *De suo in patriam reditu* og *Ad D. M. Gasp. Erasmus hospitem, & præcept. summissè colendum*.¹⁴ Hertil, som Skaftø Jensen gør opmærksom på, nævnes Prag også i digtet *Desiderium patriæ cum adolescens longe ab ea fuit*.¹⁵ Byen Prag er nævnt i digtene, men der forekommer ikke andre oplysninger, som muliggør en nærmere bestemmelse af den historiske virkelighed bag digtene. Det

10. Skaftø Jensen (2022) 204.

11. Kølln (1994) 70.

12. Skaftø Jensen (2022) 202.

13. Skaftø Jensen (2022) 204.

14. Aquilonius (1611) upagineret.

15. Skaftø Jensen (2022) 207 samt Aquilonius (1620) 41.

kan ikke udelukkes, at der i det omfattende forfatterskab findes flere spredte henvisninger til byen, men de vil næppe tilføje flere detaljer. Skaftte Jensen skriver også, at “[d]er er passager hvor han hævder at havde det ikke været for krigen, var han blevet i Prag”.¹⁶ Det er ikke lykkedes mig at finde de passager, som Skaftte Jensen her henviser til.

Man må også bemærke, at den præcise geografiske placering i digtet er noget diffus: Hvis det lyriske jeg regner med at dø i Prag (v.7-8,13-14), hvorfor skal hans urne så stå blandt bayerske roser (v.18)? Ligeledes synes de hercyniske snedriver (v.34) at være det moderne Sydtyskland, ikke Prag-området. Endelig er det ikke klart, hvordan omtalen af en italisk mark eller hav, hvor tjekkiske nymfer skal stille sig op, passer ind i geografien (v.51).

Hertil ved vi, at jeg’et ifølge digtet gjorde krigstjeneste, *militia*, i den bayerske hær, *apud Bojos*, og at den tysk-romerske kejser, *Caesar*, sandsynligvis var fjenden (v.5). Men med udgangspunkt i digtet er det vanskeligt at danne sig et overblik over, hvordan krigsskuepladsen så ud. Der er fx uklarhed i digtet om, hvorvidt Aquilonius skulle have været en del af de angribende styrker eller en del af forsvaret af Prag. Men hvis den tysk-romerske kejser var fjenden, må Aquilonius have været en del af de bayerske styrker, der angreb Prag, som i disse år var kejserens hovedsæde. Det virker i den forbindelse mærkværdigt, at Aquilonius skulle have tjent for katolikken Maximilian 1. hertug af Bayern, som i 1609 stillede sig i spidsen for Den Katolske Liga og derfor var en ledende kraft i modreformationen.¹⁷ Dette lader sig dog forklare, hvis Aquilonius vitterligt med vold og magt var tvunget i krig som soldat. Hvis denne læsning af digtet (at det lyriske jeg’s beskrivelser afspejler en bayersk hærs angreb på Prag), må det være sket på et tidspunkt, hvor Aquilonius var i byen.

De teksteksterne beviser

I eftersøgningen på en historisk kontekst, der kan passe til Aquilonius’ oplevelser i Prag, er der ikke mange holdepunkter i digtet. Vi får fx at vide, at moderen levede (v.37). Aquilonius’ moder levede frem til 1617, hvorfor vi alene må tage udgangspunkt i

16. Skaftte Jensen (2022) 204.

17. Albrecht (1990) 477, 479.

Prag under angreb fra bayerske styrker i eftersøgningen.¹⁸ Derfor må Aquilonius' studierejser og ophold først klarlægges.¹⁹ Den 15. maj 1609 indskrev han sig som studerende på universitetet i Königsberg.²⁰ Samme år var han at finde i Prag, hvor han studerede på Karlsuniversitetet og i nogen tid inden årsskiftet 1609/1610 havde undervist på Skt. Mikael Skolen i den gamle bydel.²¹ Han forlod Prag den 28. april 1610 og fik kommunitet ved Københavns Universitet den 26. maj samme år.²² Skaftø Jensen anvender grundlæggende den samme kronologi, men nævner også, at Aquilonius skulle have været i Wittenberg.²³ Det er ikke lykkedes mig at bekræfte et Wittenberg-ophold.²⁴

Krigshandlingerne skal altså have fundet sted et stykke inde i 1609 eller i de første måneder af 1610. Det er vanskeligt i den moderne sekundærlitteratur at få klarhed over de nærmere omstændigheder for, hvordan konflikten udspillede sig i Prag mellem de to brødre i årene 1608-1611.²⁵ Jeg har derfor været nødt til at finde en samtidig kilde til begivenhederne i Prag i den periode, hvor Aquilonius opholdt sig i byen. En væsentlig kilde til byens historie i denne periode er den såkaldte Prags Hebraiske Krønike.²⁶ Den anonyme, jødiske krønikeskriver var selv bosiddende i Prag og øjenvidne til byens udvikling fra slutningen af 1500-tallet til begyndelsen af 1600-tallet.²⁷ Følgende skildring af begivenhederne i Prag bygger på krøniken.²⁸

Den 17. april 1608 indtog kejserens broder Matthias' styrker byen, som de hærgede og plyndrede i fire uger. Der blev dog indgået et kompromis mellem brødrene den 25. juni samme år om en magtdeling. Dette kan Aquilonius kun have hørt om, da han først

18. Hens (1979).

19. I standardværket over danske studenters udlandsophold i perioden er kun opholdet i Königsberg anført for Aquilonius, se Helk (1987) 153.

20. Erler (1910) 186

21. Polišensky (1962) 221 og Winter (1897) 93,97 har deres oplysninger fra et manuskript [non vidi] fra Prags universitets arkiv (A 17 IV, pp. 145,204).

22. Rørdam (1898) 366.

23. Skaftø Jensen (2021) 65. Som kilde til hele afsnittet henviser Skaftø Jensen til Rørdam (1881-82) og Ehrencron-Müller (1924), hvor Wittenberg ikke omtales som opholdssted for Aquilonius. Wittenberg nævnes heller ikke i Skaftø Jensen (2022) 202.

24. Juntke (1952) og Weissenborn (1934).

25. Det ordnede forløb er bl.a. beskrevet i Schwarzenfeld (1961) 224-233 og Whaley (2011) 434-37.

26. Hele krøniken er udgivet og oversat i David (1993). Hertil findes der uddrag af krøniken med fokus på optakten og opstanden i Prag i 1611 i David (2017).

27. David (1993) 3-4.

28. David (1993) 60-69.

kom til byen året efter. Skaftte Jensen foreslår, at Aquilonius som protestant støttede den senere kejser Matthias.²⁹ Selvom Matthias førte en mere kompromissøgende kurs, var han dog katolik ligesom sin broder.³⁰ Vigtigere er det, at Matthias aldrig var leder af nogen bayersk hær jf. digtets titel *apud Bojos*. Skaftte Jensens forslag synes også at indbefatte, at Aquilonius havde meldt sig selv frivillig som soldat i modsætning til *cogor* (v.24). Men under alle omstændigheder var Aquilonius ikke i byen i 1608.

Men allerede det efterfølgende år i 1609 var der igen uroligheder i Prag, da forskellige lokale protestantiske magthavere indtog byen for at tvinge kejseren til at sikre religionsfrihed. Krønikeskriveren beskriver det ikke som egentlige krigshandlinger i byen, selvom der fra oprørernes side var posteret vagter på gaderne. Gertrude von Schwarzenfeld beskriver i sin biografi om Rudolf II, at stænderne besøgte landdagen i fuld udrustning for at skabe frygt for en væbnet opstand.³¹ Kejseren gav efter og udsendte den 9. juli 1609 det såkaldte Majestætsbrev, der sikrede en vis grad af religionsfrihed for protestanterne. Det kan være disse uroligheder (der altså ikke var krigshandlinger) som Aquilonius har oplevet. Men det kan ikke endeligt afgøres, da vi ikke ved, hvornår på året 1609, Aquilonius ankom til Prag. Dog var den bayerske hær under en katolsk leder ikke involveret, sådan som det synes at fremgå af digtet. Det kan heller ikke være disse uroligheder, som Skaftte Jensen henviser til, eftersom hun skriver, at de fandt sted ved slutningen af Aquilonius' ophold i byen, der som omtalt varede ind til den 24. april 1610.³²

Det følgende år, 1610, beretter krønikeskriveren, at der netop i april måned blev holdt en *Reichstag* i byen, der havde til formål at forlige de to brødre. Umiddelbart måtte fremtiden i april 1610 have set lys ud for Aquilonius og Prag, og det stemmer ikke overens med Skaftte Jensens beskrivelse af en borgerkrig i byen ved Aquilonius' afrejse.³³

Først i februar måned 1611, hvor Aquilonius for længst var kommet hjem til Danmark, brød krigen for alvor ud i Prag, den såkaldte *Passaukriegsvolkes*. Denne episode beskriver udgiveren af krøniken, Abraham David, som en borgerkrig med

29. Skaftte Jensen (2022) 204.

30. Hamann (1988) 355.

31. Schwarzenfeld (1961) 232.

32. Skaftte Jensen (2022) 204.

33. Skaftte Jensen (2022) 204.

regulære kamphandlinger i gaderne, mange faldne og beskydning af byen med artilleri.³⁴ Det kan være, at det er denne episode i Prags historie, som Skafte Jensen henviser til. Dermed ikke være sagt, at stemningen i byen ikke har været trykket og ængstelig i det hele taget, særligt i den første halvdel af 1609. Det er måske de følelser, som det lyriske jeg beskriver i digtet. Dog bliver det så vanskeligt at forklare, hvorfor det lyriske jeg ser lig og et rygende Prag (v.7-8). En anden mulighed er, at jeg'et afspejler Aquilonius' overvejelser over, om han skulle blive og kæmpe i byen, da der syntes at være krig på vej, eller tage hjem til det trygge fædreland. I så fald må man se bort fra *cogor* (v.26) og digtets titel *apud Bojos*. En sidste mulighed er, at Aquilonius hjemme i København har hørt om borgerkrigen i Prag og har besluttet at bruge krigen, der udspillede sig i den by, han havde besøgt året forinden, til at skrive digte over. Denne sidste mulighed ville også forklare de mange fraværende detaljer.

Alt i alt er det ikke lykkedes at finde krigshandlinger i Prag i perioden 1609-1610, der passer til de få oplysninger, vi kan læse i digtet *De infelici sua apud Bojos militia*.

Aquilonius' inspiration

En anden indgangsvinkel til det lyriske jeg's oplevelser er at forklare dem som litteratur, og ikke som historiske kendsgerninger. I den internationale litteratur om autobiografi eller -fiktion hos nylatinske forfattere beskriver Karl Enenkel, at idéen om det autobiografiske var tæt knyttet til den humanistiske bevægelse, hvorfor man genfinder humanismens formsprog, genretræk, ideal osv. i autobiografien på latin.³⁵ En vigtig pointe ifølge Enenkel er, at autobiografien slet ikke findes som en genre i moderne forstand i denne periode. Som i Aquilonius' eksempel, er det ofte i elegien, man finder det autobiografiske stof.³⁶

Enenkel lægger i sin beskrivelse af emnet vægt på, at de litterære antikke forbilleder var af afgørende betydning, ikke blot hvad angår formsproget i det autobiografiske stof, men også at selvportrætteringen blev formet herefter. Alt i alt efterlader Enenkel ikke megen troværdighed i det autobiografiske stof som historisk kilde. Ligeledes var det af betydning, at dette var skrevet for et bredere publikum, den lærde republik. Hvor den

34. David (2017) 384-85.

35. Enenkel (2019) 724-25, Enenkel (2008) 3,11, Urban-Godziek (2005) 95.

36. Enenkel (2019) 727-29, Urban-Godziek (2005) 96.

moderne læser forventer autenticitet og søger efter oplysninger om, hvorledes en forfatter egentlig er, søgte og fandt den samtidige læser en leg med antikke forbilleder. I dette tilfælde adskiller Aquilonius sig, da hans primære intertekstuelle reference ikke er antik, men en latindigter fra den umiddelbart foregående generation, som det vil fremgå herunder. Enenkel understreger, at evnen til at lege med de antikke forbilleder var essentiel for yngre forfattere, der som Aquilonius ville slå deres navn fast. Digtsamlingen *Lusuum Juvenilium Liber Septimus* adskiller sig også her, da dette værk, i modsætning til de foregående værker, der var udgivet i Prag, blev udgivet i København og havde hyldestdigte til alle universitetets professorer foruden bl.a. *De infelici sua apud Bojos militia*. Værket er givetvis det første, Aquilonius udgav efter sin studietur i Europa i årene 1607-1610, og derfor havde han brug for at præsentere sig selv for det lærde miljø i København. En del af dette var selvfølgelig også at berette om alle de spændende oplevelser, der havde mødt ham i det store udland, og her synes Petrus Lotichius Secundus' elegier, som vi skal se, at have været et rigt skatkammer til, hvad man kunne have følt og oplevet derude i Europa.

I stedet for at læse teksten som kilde til Aquilonius' biografi, vil der her blive foreslået en anden tolkning af digtet. Allerede i Aquilonius' umiddelbare eftertid var det kendt, at han var stærkt inspireret af den mest betydelige tyske nylatinske digter, Petrus Lotichius Secundus (1528-1560).³⁷ Rørdam var også klar over, at Aquilonius gjorde "betydelige Laan" hos Lotichius.³⁸ Dette var ikke en unormal praksis, for en generation tidligere havde en anden dansker, Hans Frandsen, også taget Lotichius til sig som litterært forbillede.³⁹ Hvad angår digtet *De infelici sua apud Bojos militia*, kan det bedst ses ved eksempler på den verbale overensstemmelse eller afsmitning, der er mellem Aquilonius' digt og Lotichius' første samling af elegier:⁴⁰

Danus in ignota vates regione quiescam (*De infelici*. 17)

Ergo nec in nota saltem regione quiescam (*Eleg.* 6.45)

37. Morhof (1688) 85, 302.

38. Rørdam (1881-82) 245.

39. Friis-Jensen og Skaftø Jensen (1980).

40. Lotichius (1563). Lotichius' første samling af elegier er udgivet, kommenteret og oversat af Fraiman (1974).

Non ea Pierides puerum sperare jubebant (*De infelici*. 21)

At non hoc olim puerum sperare jubebat (*Eleg.* 6.37)

Vosq; adeo fontes Hercineæq; nives (*De infelici*. 34)

Hercinii montes, Herciniæq; nives (*Eleg.* 4.46)

Non quod vernanti rapior sub flore juventæ (*De infelici*. 53)

Me procul a patria, primo sub flore juventæ (*Eleg.* 3.59)

Restet & armatâ vita tuenda manu (*De infelici*. 58)

Armataque foret vita tuenda manu (*Eleg.* 3.34)

Suave mihi lituos inter & arma mori (*De infelici*. 62)

Dulce foret Reges inter, & arma mori (*Eleg.* 1.54)

Grażyna Urban-Godziek sammenligner i sin artikel Lotichius med en nylatinsk polsk digter og beskriver derfor en række genretræk for den nylatinske autobiografi.⁴¹ Heraf genfindes mange af dem i Aquilonius' digt: savnet og hjemve efter fædrelandet (*patriae desiderium*), den umulige rejse dertil (*hodoeporicon*) og digterens forsøg på at opnå evig berømmelse (*de se ipso ad posteritatem*).⁴² Hertil kommer beskrivelsen af fædrelandets landskab som roligt og behageligt, et *locus amoenus* og *poeticus*, et træk særligt knyttet til den nylatinske autobiografi.⁴³

Men Aquilonius citerer eller låner ikke blot fra Lotichius, for i dette tilfælde synes han også at overtage temaerne fra Lotichius' første samling af elegier. Her er hovedtemaerne kontrasten mellem fred og krig samt poesiens kraft. Lotichius tager ikke

41. Urban-Godziek (2005).

42. Urban-Godziek (2005) 93; 96. Skaftø Jensen (2022) 204-05 synes primært at forklare Aquilonius' hjemve som et resultat af de problemer, han mødte i udlandet og overvejer ikke muligheden af, at den fattige students hjemve kan være en topos.

43. Enenkel (2020) 89, Enenkel (2022) 89, Skaftø Jensen (2022) 200, 206, Urban-Godziek (2005) 107.

udgangspunkt i den latinske kærlighedselegi, men bl.a. Ovids eksillitteratur, mens han fastholder den subjektivitet, der er så kendetegnende for elegien.⁴⁴ Den historiske baggrund for Lotichius' elegier er de oplevelser, han havde haft som tvungen soldat under Den Schmalkaldiske Krig (1546-47).⁴⁵ I elegierne behandler Lotichius forskellige sider af krigens væsen, bl.a. krigens rædsler og savnet af fædrelandet. Der er fx digte, der hedder *A militia dehortatio* (Eleg. 2) og *De diuturnitate belli, et hostium crudelitate* (Eleg. 8) i hans første samling af elegier. Dette er den samme pointe, som Aquilonius kommer frem til i sit digt. Et andet af Aquilonius' digte i samme udgivelse *Lusuuum Juvenilium Liber Septimus* hedder *De suo in patriam reditu*.⁴⁶ En titel der lægger sig meget tæt op ad Lotichius' elegi *In patriam reditu facta iam pace* (Eleg. 11). Således synes Aquilonius ikke blot at låne ord, men som beskrevet også Lotichius' temaer.

Dette formindsker imidlertid ikke Aquilonius' værk, for et nyt element hos Aquilonius er lovprisningen af Gud, hvilket ikke genfindes hos Lotichius. Som Skaftte Jensen beskriver det, var den nylatinske poesi i konstant dialog med antikken.⁴⁷ Men hertil lagde Aquilonius et lag mere på, hvilket gør Aquilonius' digt endnu mere raffineret: Aquilonius refererer til Lotichius, der bl.a. refererer til Ovids eksillitteratur.⁴⁸ Aquilonius var ikke alene om dette, da også Lotichius både arbejdede inden for den antikke tradition og renæssancens reception heraf.⁴⁹

Men en forståelse af Aquilonius' digt som et *imitatio* af Lotichius' første samling af elegier kan lægge rammerne for, hvordan vi skal læse og forstå hans digt: Som en leg med forbilleder og sprog, ikke en autobiografi i senere tiders opfattelse heraf. *Imitatio* handler ikke om at plagiere, men at videreføre og -udvikle en bestemt litterær tradition.⁵⁰ Det medfører fx, at Aquilonius' tale om at være tvunget i krig som digter skal læses som en *topos*, som Lotichius har overtaget fra Tibul (Tib. 1.7.9).⁵¹ Dette leder frem til en overordnet beskrivelse af Aquilonius' digt som et *recusatio*-digt, en afvisning af soldaterlivet til fordel for at skrive poesi rettet til Gud. Forbilledet er her igen

44. Fraiman (1974) upagineret abstract, 84, 104.

45. Urban-Godziek (2005) 94.

46. Aquilonius (1611) upagineret.

47. Skaftte Jensen (2022) 200.

48. Urban-Godziek (2005) 92.

49. Fraiman (1974) 83, 87.

50. Skovgaard-Petersen og Zeeberg (2007) 247.

51. Fraiman (1974) 84.

Lotichius, da han i *A militia dehortatio* (*Eleg.* 2) afviser livet som soldat for at hellige sig muserne.⁵²

Sammenfatning

Alt i alt er det sandsynligt, at Aquilonius aldrig var soldat eller i krig. Først og fremmest fordi ingen kilder bekræfter, at Aquilonius opholdt sig et sted, hvor der foregik krigshandlinger. Beskrivelserne af krigen hos Aquilonius kan derimod være indtryk af oplevelser og stemninger i et ængsteligt Prag, mens Aquilonius studerede i byen, eller – hvilket forekommer mere sandsynligt – en ren litterær konstruktion med det formål at imitere Lotichius' elegier.

Aquilonius skabte sine egne nye digte med Lotichius som forbillede helt i tråd med tidens ånd og smag. Han er således ikke blot raffineret ved sin leg med antikke forbilleder, men også ved sin sproglige og tematiske leg med et stort forbillede fra den seneste generation af nylatinske digtere. Den lærde læser på Aquilonius' tid måtte formodes at kende Lotichius' elegier eller i det mindste kunne gennemskue genren og derfor tage den for, hvad den var: autofiktion.

52. Fraiman (1974) 103.

Litteratur

- Akujärvi, J., Korhonen, T., Päll, J. & Sironen, E. 2021. "Nordic Countries" i Pontani, F. & Weise, S. (edd.): *The Hellenizing Muse: A European Anthology of Poetry in Ancient Greek from the Renaissance to the Present*. Berlin, Boston: 722-802.
- Albrecht, D. 1990. "Maximilian" i *Neue Deutsche Biographie*. Berlin.
- Aquilonius, B.C. 1611. *Lusuum Juvenilium Liber Septimus*. København.
- Aquilonius, B.C. 1613. *Otia Adolescentiæ et Pericula*. Rostock.
- Aquilonius, B.C. 1615. *Adolescentiæ eius Interludia*. Rostock.
- David, A. 1993. *A Hebrew Chronicle from Prague, C. 1615*. Tuscaloosa.
- David, A. 2017. "Prague Jewry during the Civil War: The 'Passauer Kriegsvolk' in 1611 as reflected in Contemporary Hebrew Sources" i *Judaica*, 73. bd., nr. 4: 378-396.
- Ehrencron-Müller, H. 1924. *Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814*. 1.bd. København.
- Enenkel, K. 2008. *Die Erfindung des Menschen: Die Autobiographik des frühneuzeitlichen Humanismus von Petrarca bis Lipsius*. Berlin, New York.
- Enenkel, K. 2019. "1.3.1 Autobiographies in the Latin Language (1300–1700)" i M. Wagner-Egelhaaf (ed.): *Handbook of Autobiography / Autofiction*. Berlin, Boston.
- Enenkel, K. 2022. "Landscape Description and the Hermeneutics of Neo-Latin Autobiography: The Case of Jacopo Sannazaro" i Enenkel, K. & Melion, W. (edd.): *Landscape and the Visual Hermeneutics of Place, 1500-1700*: 89-123.
- Erler, G. 1910. *Die Matrikel der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr. 1544-1829*. 3. bd. Leipzig.
- Fraiman, K.A.O. 1974. *Petrus Lotichius Secundus elegiarum liber primus edited with an introduction, translation, and commentary*. [ph.d.-afhandling]. Columbia.

- Friis-Jensen, K. & Skaftø Jensen, M. 1980. "Humanismens gennembrud i Danmark set gennem Hans Frandsens forfatterskab", i *Museum Tusulanum : dansk tidsskrift for græske og latinske studier*, vol. 40/43: 651-680.
- Helk, V. 1987. *Dansk-Norske Studierejser: fra reformation til enevælden 1536-1660*. Odense.
- Hamann, B. 1988. *Die Habsburger: Ein biographisches Lexikon*. Wien.
- Hens, H.A. 1979. "Bertel Knudsen Aquilonius" i *Dansk Biografisk Leksikon*. 3. udg. København.
- Juntke, F. 1952. *Album Academiae Vitebergensis: Jüngere Teil*, 2.bd. Halle.
- Kølln, H. 1994. "Danskere i Prag omkring år 1600" i *Magasin Fra Det Kongelige Bibliotek*, 9. årg. nr.4: 64–75.
- Lotichius, P.S. 1551. *Poemata*. Leipzig.
- Morhof, D.G. 1688. *Polyhistor sive denotitia auctorum et verum commentarii*. Lübeck.
- Polišenský, J. 1962. "Denmark-Norway and the Bohemian Cause in the Early Part of the Thirty Years War" i *Festgabe für L. L. Hammerich*. København.
- Rørdam, H.Fr. 1881-82. "Bertel Knudsen Aqvilonius", i Rørdam, Hr. Fr. (ed.): *Kirkehistoriske Samlinger*, 3. rk., bd. 3.: 241-310.
- Rørdam, H.Fr. 1884. "Brudstykker af et dansk-norsk Forfatterlexicon for Tiden før 1660. (Fortsættes.)", i *Personalhistorisk Tidsskrift*, 5. årgang, 3. hft: 228–243.
- Rørdam, H.Fr. 1898. "Kommunitetets Matrikel 1577-1620 ved Kjøbenhavns Universitet" i *Historiske Samlinger og Studier vedrørende danske Forhold og Personligheder især i det 17. Aarhundrede*. 3 bd. København.
- Schwarzenfeld, G.v. 1961. *RUDOLF II. Der Saturnische Kaiser*. München.
- Skaftø Jensen, M. 2017a: "Autofiktion og intertekstualitet hos en dansk 1600-talsdigter", *Renæssanceforum* 12: 203-12. Besøgt 13.11.2024: https://www.njrs.dk/12_2017/17_skafto_jensen_autofiktion.pdf

- Skafte Jensen, M. 2017b: "Nationalromantik og sprogteori – Bertil Knudsen Aqvilonius", i Horster, C.P. & Funder, L.M.A. (edd.): *Antikkens veje til renæssancens Danmark*. Aarhus: 181-99.
- Skafte Jensen, M. 2021. "Metode i galskaben? Bertil Knudsen Aqvilonius' tanker om det danske sprog", i Bjerring-Hansen, J., Boeck, S.S. & Jensen, E.S. (edd.): *Nogle betænkninger om dansk sprog og litteratur. Festskrift til Marita Akhøj-Nielsen*. København: *Universitets-Jubilæets danske Samfund*: 65-81.
- Skafte Jensen, M. 2022. "En dansk students hjemve som beskrevet af Bertil Knudsen Aqvilonius (1588-1650)", i Lamers, H. & Bär, S. (edd.): *Studia in Honorem Vibeke Roggen*: 199-18.
- Skovgaard-Petersen, K. og Zeeberg, P. 2007. "En glemt litteratur" i Mortensen, K.P. og Schack, M. (red.): *Dansk Litteraturs Historie*. København.
- Urban-Godziek, G. 2005: "The Topos of de se aegrotante in Humanistic Elegiac Autobiography. The Relation of Clemens Janitius' Tristia to Petrus Lotichius Secundus' Elegiarum Libri", i *Civitas Mentis*: 92-109.
- Weissenborn, B. 1934. *Album Academiae Vitebergensis: Jüngere Teil*, 1.bd. Halle
- Winter, Z. 1897. *Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409-1622)* [Prags universiteters historie fra udskillelsen af de udenlandske nationer indtil slaget ved Det Hvide Bjerg (1409-1622)]. Prag.
- Whaley, J. 2011. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume I: Maximilian I to the Peace of Westphalia, 1493-1648*. Oxford.
- Zeeberg, P. & Ström A. 2015. "Scandinavia" i Knight, S. & Tilg, S. (edd): *The Oxford Handbook of Neo-Latin*. Oxford: 493-508.